

სვიონ გეზა

დაგ. კარაჭაშვილისა

გამოცემა

ზ. კიკინაძისა

ტფილისი

სტამბა მ. შარაძისა და ამხან.

1894

სვიონ გეზა

(1557—1600)

დავ. კარაჭაშვილისა

გამოცემული

ზ. ჭიჭინაძისაგან

ტვილისი

სტამბა მ. შარაძისა და ამხან., ნიკოლ. ქუჩა, 21.
Типография М. Шарадзе и К-о Ник. ул. № 21.

1894

33922

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 14-го Февраля 1894 г.

სპიროს მეფე

(1557—1600)

I

მას აქედ, რაც საქართველო განაწილდა სამს სამეფოდ და ხუთს სამთავროდ, ეს ქვეყანა სადავო-ლოკმად შეიქნა ოსმალეთსა და სპარსეთს შუა. 1553 წ.¹⁾ ამ ორთა სახელმწიფოთ, ხანგრძლივის დავის შემდეგ, შეკრეს ზავი, რომლის ძალითაც საქართველოს აღმოსავლეთი ნაწილი—ქართლი, კახეთი და სამცხე დაიჩემა სპარსეთმა, დასავლეთი ნაწილი—იმერეთი, გურია, ოდიშო და აბხაზეთი—ოსმალეთმა.

მაშინ ქართლში მეფობდა ლუარსაბ I, კახეთში ლევან I, იმერეთში გიორგი II, სამცხეში მთავრობდა ყვარყვარე ათაბაგი, ოდიშში—ლევან დადიანი, გურიაში—როსტომ გურიელი. ამისთანა დროს, როდესაც მტრებმა ჩვენი ქვეყანა გაინაწილეს, ჩვენი მეფენი და მთავრები ერთმანეთში უთანხმოდ ცხოვ-

¹⁾ ისკანდერ მუნჯი ამ წლის მაგიერ უჩვენებს 1553 წ. (იხ. Histoire de la Géorgie t II, l. I, p. 450).

რობდნენ. ლევან მეფეს და ყვარყვარე ათაბაგს წინადვე ჰქონდათ სპარსეთისთვის გამოცხადებული ერთგულება. მეფე გიორგი, ლევან დადიანი და ზოსტომ გურიელი ოსმალებს ერთგულად აჩვენებდნენ თავს. მხოლოდ ლუარსაბ მეფე არ ნდომულობდა არც სპარსების, არც ოსმალების ბატონობას, თუმცა ტფილისიცი-კი ეჭირათ სპარსებს 1548 წლითგან. სპარსეთის ყაენს მარტო ლუარსაბის დამორჩილებადა უნდოდა, რომ აღმოსავლეთი საქართველო სრულიად მისი კუთვნილი ყოფილიყო. ამიტომაც ოსმალებთან ზავის შეკვრის შემდეგ ყაენი შაჰ-თამაზი წამოვიდა დიდძალის ჯარით ქართლის დასაპყრობლად.

ლუარსაბმა და დიდებულებმა პირდაპირ შტრის დახვედრას გახიზვნა და ციხე-სიმაგრეებში გამაგრება ამჯობინეს. ყაენმა სამცხითგან ჩავლო თრიალეთი, მივიდა საბარათიანოს და მიაღგა ბირთვისის ციხეს. მეციხოვნენი ძალიან გამაგრდნენ. ყაენი იძულებული შეიქნა ცბიერება ეხმარა ამ ციხის ასაღებად: მეციხოვნეებს დაჰპირდა უვნებელობას და საჩუქრებს, თუ დანებდებოდნენ. გაჭირებულმა მეციხოვნეებმა დაიჯერეს ყაენის სიტყვა და დანებდნენ, მაგრამ შაჰ-თამაზმა გატეხა თავისი პირი და მათგან ზოგი გასწყიტა, ზოგიც დაატყვევა. ბირთვისითგან ყენი წამოვიდა გორისაკენ, რომელიც ტფილისის სპარსთაგან დაჭერის შემდეგ მეფის სამყოფი გახდა.

ლუარსაბს სახლობა აქეთ-იქით ჰყავდა მიმალული, თითონ-კი ხან აჩაბეთის ციხეში იყო, ხან იმერეთში. ყაენმა აიღო გორი და მახლობელი ციხეები: წედი-სისა, ვერისა და ატენისა. ამის შემდეგ ყაენი გაბრუნდა უკან და წაასხა თან 30,000 ტყვე, რომელთა შორის იყვნენ ლუარსაბის დედა ღ და. ლუარსაბ მეფე დაედევნა გაბრუნებულს სპარსებს და ბევრი ზარალი მისცა დახოცვით და ალაფის წართმევით. სპარსელებმა მოასწრეს ქართლითგან გასვლა და მეფემ ვერ მოახერხა დედისა და დის გათავისუფლება. სპარსეთში მიმავალმა შაჰ-თამაზმა განჯაში ბეგლარბეგად დატოვა შაჰ-ვერდი ზიად-ოღლი, რომელსაც მიანდო ქართლის ციხეების დაცვა და ლუარსაბზე თვალყურის დაჭერა.

ყაენის წასვლის შემდეგ ლუარსაბი შეუდგა ქართლითგან სპარსების გაძევებას. დაიჭირა ყველა ადგილები ტფილისისა და გორის ციხეების გარდა. ამის დამნახავმა განჯის ბეგლარბეგმა შეკრიბა ჯარი და წამოვიდა ქართლში ლუარსაბის წინამდეგ (1557 წ.). სპარსების დასახვედრად ლუარსაბი გორითგან წავიდა სომხეთში და დაიბანაკა ვარხუნაში. იმ ღამეს სიზმარი ნახა და იმის გამო მეორე დღეს, დილას, მოიხმო კათოლიკოზი ნიკოლოზ ბარათაშვილი, თავის შვილები: სვიმონ, დავით და ვახტანგ და ყველა თავადები. ამ შეკრებილებაში მეფემ სთქვა: «სიზმარი ვნახე მართალი და ჭეშმარიტად დასაჯერი

რომ უსაცილოდ ჩვენ გავიმარჯვებთ და ყიზილბაშნი გაიქცევიან; ამ ომში მე მომკლავენ და ჩემს მკვლელსაც ქართველები მოჰკლავენო“. მერე სვიმონს მოჰკიდა ხელი და სთქვა: „ხელმწიფობა ამისთვის მიმიცემია და კიდევ ღირსია“. დანარჩენს ორს შვილს მიუბრუნდა და უთხრა: „თქვენც უფროსს ძმას დემორჩილენით“. ყველანი მივიდნენ სვიმონთან და ხელზე აკოცეს; კათალიკოზმა აკურთხა. ლუარსაბმა ურჩია ქართველებს, რომ მის სიკვდილით არ მოშლილიყვნენ და სპარსების გალახვის შემდეგ მცხეთას მიესვენებინათ მისი გვამი და დაემარხათ. ამის გაგონებაზედ ყველანი ატირდნენ და მოახსენეს მეფეს: „რადგან მაგისტანა სიზმარი გინახავს, ამ გზობით მტერს ნუ შევებმით და უკუ ვეცალნოთო“. ეს სიტყვა, მათიანის თქმით, მეფემ შორს დაიჭირა და ასე უპასუხა: «დღეს აქნობამდის ხონთქარსა და ყაენს ზურგი არ შევაქციე, რით იქნების, რომ ახლა ერთს ყაჯარს²⁾ პირი დავარიდოვო».

შაჰ-ვერდი ზიად-ოდლი რომ ქართველებს მიუახლოვდა, ლუარსაბმა ჯარს სვიმონი უთავა. სვიმონი გაუძღვა ჯარს სპარსების წინაამდევ, ლუარსაბი კი, რომელსაც თან ახლდნენ კათალიკოზი, ეპისკოპოზები და რამდენიმე მოხუცებული თავადი, უკან დადგა. სვიმონმა თავის ჯარის ერთი ნაწილი დამა-

²⁾ ზიად-ოდლი ყაჯარის ტომისა იყო.

ლა საფარში, ხოლო დანარჩენით შეებრძოლა სპარსელებს. ბრძოლა რომ გაცხარდა, ქართველებმა დაიხიეს უკან, ვითომ შეშინებულებმა. გულ-მოცემული სპარსები დაედევნენ ქართველებს. დევნის დროს სპარსელები ერთს ალაგს უცებ შეჩერდნენ, რადგან მოულოდნელად დაეცა ჩასაფრებული ქართველი ჯარი³⁾. ახლა სპარსელებმა იბრუნეს პირი, უწყესოდ გაიფანტენ და აქეთ-იქით გაიქცენ. სვიმონი დაედევნა შაჰ ვერდის და სრულიად ამოუწყვიტა ჯარი⁴⁾. თვით შაჰ ვერდიმ გაქცევა მოასწრო. სვიმონი რომ მტერს სდევნიდა, სპარსელების ერთი ნაწილი მაჰმად-სულთანის წინამძღოლობით შეიმალა ტყეში და სცდილობდა შეუნიშნავად გაპარვას. ტყეში სიარულის დროს მაჰმად-სულთანმა შენიშნა ერთს მალლობს ადგილზე⁵⁾ ლუარსაბ მეფე მცირეოდენის მისის მხლებლებით, რომელთაც შეადგენდნენ ეპისკოპოსები და მოხუცებული ერის კაცი. მაჰმად-სულთანმა მოინდომა, ესარგებლა ამ შეხვედრით და, მეფის მხლებლების სიცოტავით წაქეზებულმა, შეუტია მტერს. მეფე და მასთან მყოფნი მამაცურად დაუხვდნენ სპარსებს. თავ-გამომეტებით მებრძოლმა ქართველებმა დაამარცხეს ბევრად მომეტებული სპარსები და გაა-

³⁾ სვიმონის მაგიერ მუნჯი ლუარსაბს ასახელებს. (იხილ. Hist. de la Géor. t. II, l. I, p. 452).

⁴⁾ იქვე.

⁵⁾ იქვე.

ქციეს. ლუარსაბს ბრძოლაში დაემტვრა ყველა იარაღი. ამის მიუხედავად გაქცეულს მაჰმად-სულთანს უკან გამოედევნა, დააძგერა თავისი ცხენი მის ცხენს და ცხენიანად ძირს დასცა. მას შემდეგ სხვებს გამოედევნა და ცხენის ძგერებით იბრძოდა. ამ დევნაში ლუარსაბს აკი უკანასკნელი იარაღიც წაუხდა! მის ცხენს ფეხი მიწის ნასკდომში ჩაუვარდა და მეფეც ცხენიანად წაიქცა. ამის დამნახავი ერთი სპარსი, სახელად ზაქირი, მივარდა მეფეს და მახვილი დასცა. ლუარსაბს მიეშველნენ მხლებლები, გამოედევნენ ზაქირს და მოჰკლეს ისიც და ბევრი სხვებიც⁶⁾. სვიმონმა მამის დაჭრა რომ გაიგო, მტრების დევნას თავი ანება და დაბრუნდა მამასთან. მის და ყველა ქართველების მწუხარება გაუზომელი იყო. ლუარსაბმა ცოტა ხანი იცოცხლა, რადგან ქრილობა სასიკვდილო გამოდგა. მისი გვამი წამოასვენეს მცხეთას და სვეტიცხოვლის საყდარში დასაფლავეს 1557 წ.⁷⁾

II

ლუარსაბის დასაფლავების შემდეგ სვიმონი მეფედ ეკურთხა მცხეთაში 20 წლისა. ახალგაზდა მე-

⁶⁾ იქვე.

⁷⁾ ბროსეს მოწმობით ორი დოკუმენტი იძლევა, რომელთაგან ერთი უჩვენებს 1558 წ. სვიმონის მეფობის მეორე ინ-

ფე ხასიათით და თვისებით ძალიან ჰგავდა თავის მამას: მამასავით მხნე, გამბედავი მეომარი და დაყოყნიდებლობის მოყვარული იყო. ამიტომაც ახალის მეფობით ქართლის პოლიტიკა სრულებითაც არ შეცვლილა. სპარსელების გაძევება და ქვეყნის გათავისუფლება იყო სვიმონის აზრიცა. სვიმონი შეუდგა სპარსთაგან დაჭერილის ციხე-სიმაგრეების დაბრუნებას და ცოტა ხანში დაიჭირა გორის ციხე და სხვა ადგილები. მხოლოდ ტფილისის აღება ვერ მოახერხა, რადგან სპარსებს ძალიანა ჰქონდათ გამაგრებული. როგორც ლუარსაბის დროს, ახლაც გორი იყო ღამეფო ტახტის სამყოფად.

სპარსების ქართლითგან გაძევებაში სვიმონს თანაშემწედ ჰყავდა არჩილ მუხრან-ბატონიშვილი, რომელიც ხშირად ესხმოდა ტფილისს და არბევდა მის გარემო მყოფს სპარსების მორჩილს ადგილებს. საუბედუროდ ეს მხნე შემწე მალე მოაშორეს სვიმონს. ერთხელ ტფილისითგან გამოვიდენ სპარსები და დაეცენ არჩილს საფურცლეში. არჩილი ბრძოლაში იძლია, შეიპყრეს სპარსებმა და ტყვედ გაგზანეს ყაენთან (1560 წ.).

ამისთანა შემწის დაკარგვამ სვიმონი არ გააჩერა

დიკტიონს, მეორე — 9 თიბათვეს 1566 წ. იმავე მეფობის მეცხრე ინდიკტიონს (იხ. H. de la Géor. t. II, l. I, p. 350). ამის მიხედვით უნდა დავასკვნათ, რომ სვიმონი გამეფებულია 1557 წელს 9 თიბათვის შემდეგ.

და უფრო მხნედ შეუდგა სპარსების ქართლითგან გა-
ძევებას. 1561 წ. სვიმონმა ტფილისის ასაღებად შე-
მწეობა სთხოვა კახეთის მეფეს ლევანს, რომლის ასუ-
ლი ნესტან-დარეჯანი მან შეირთო ცოლად 1559
წ. კახელების ცდაში სვიმონი თავის ჯარით დადგა
ციხედიდში (ძეგვში). ეს ამბავი რომ შეიტყო განჯის
ბეგლარ-ბეგმა შაჰ-ვერდი ზიად-ოღლიმ, იმანაც შეჰ-
კრიბა არეზის წყლის გამოღმა ლაშქარი და წამოვი-
და ქართლში. სვიმონთან მივიდა კახეთის ჯარით მი-
სი ცოლის ძმა გიორგი ბატონიშვილი. შაჰ-ვერდი
ზიად-ოღლიმ-კი სპარსეთის ჯარით განჯითგან გამო-
იარა ქართლის აოხრებული და უშენო ადგილები
(ხუნანი, ღვინჭრობი და ვაშლოვანი) და ისე შევი-
და ტფილისს, რომ სვიმონმა ვერ გაიგო. ქართველე-
ბმა ციხედიდში ხანდაგი გათხარეს და იქ დაბანაკ-
დნენ. დიდ-მარხვის მიწირული იყო და აღდგომაც
დგებოდა. სვიმონს ჭ ქართველებს უნდოდათ, ეს დღე-
სასწაული მოსვენებით გადაეხადათ. დევის-ნამუხლარ-
ში ყარაულები დააყენეს, რომ სპარსელების მოძრაო-
ბისთვის თვალ-ყური ედევნებინათ. აღდგომა ღამეს ყვე-
ლა ყალბაურები წირვის მოსასმენად ავიდნენ მუხათგვერ-
დში და გზა უყურადღებოდ დასტოვეს. შაჰ-ვერდიმ
ამით ისარგებლა და იმავე ღამეს ტფილისითგან ცი-
ხედიდს მიუძღვა სპარსებს, ხანდაგი მიწით ამოავსე-
ბინა და ზედ აღდგომა დილას დაეცა ქართველებს.
სვიმონმა საჩქაროდ გააწყო ჯარი საომრად. სპარსე-

ბის მოწინავესა და ქართველთ ლაშქარს შორის გა-
ცხარებული ომი შეიქნა. ქართველები ომობდნენ სა-
შინელის თავ-გამომეტებით და მრავალი სპარსი და-
ხოცეს. განჯის ბეგლარ-ბეგმა რომ ასეთის თავ-გა-
მომეტებით მებრძოლნი დაინახა ქართველები, მიუბ-
რუნდა თავის ჯარს და უთხრა: „გზა შორს გვაქვს,
რომ გავიქცეთ: ვერსად გავატანთ, უკან დაგვეწვიან
და დაგვხოცენ; მუხანათობით სიკვდილს ისევ ვამ-
ჯობინოთ, რომ ძალმიცემით ომში შევაკვდეთ*. ესა-
სთქვა და შუაგულის ჯარით ჩაერია ომში თვით შაჰ-
ვერდი. ორისავე მხრით ბრძოლა უფრო გაცხოველ-
და. სპარსები მეტნი იხოცებოდნენ და კინალამ უკან-
არ დაიწიეს. მაგრამ ამ დროს უცებ გაისმა ქართვე-
ლებში: გიორგი ბატონიშვილი მოკვდაო! კახელებმა
ტირილი იწყეს, ომს აღარ დასდიეს, გამოიტაცეს ბა-
ტონიშვილის გვამი საომრითგან და ბრძოლას თავი
ანებეს. ამ ამბავზედ სპარსელები გამხნევდნენ, შეუ-
ტიეს ქართველებს და გააქციეს. ამ ომში ბევრი სპა-
რსი გაწყდა, აგრეთვე ბევრი, თუმცა იმდენი-კი არა,
ქართველები დაიხოცნენ (სხვათა შორის ცხრა ამი-
ლახერის გვარისა იქმნა მოკლული) შაჰ-ვერდი-სულ-
თანნი იმავე ღამეს ტფილისს დაბრუნდა. მოკლული-
ბატონიშვილი გიორგი კახეთს წაასვენეს, სვიმონ მე-
ფე თავის ლაშქრით გორს დაბრუნდა.

სპარსების დრო-გამოშვებითმა შემოსევამ, მათ-
თან უთანასწორო ბრძოლამ და ამ ბრძოლა-შემოსე-

ვის შედეგად მოყოლილმა ქვეყნის აოხრებამ ბევრს ქართველს გაუტეხა გული და სასოება წარუკვეთა. გულ-გატეხილი და სასოწარკვეთილი ქართველები მზად იყვნენ ქვეყნის დამოუკიდებლობა შეეწირათ მშვიდობიანობისთვის, ამიტომ არ მოსწონდათ სვიმონ მეფის პოლიტიკა, რომელიც თავის მამის მსგავსად სპარსების ხელმწიფების წინააღმდეგი იყო. თავიანთ სურვილის შესასრულებლად იმათ ჩააგონეს სვიმონის ძმას დავითს, რომ სპარსეთისათვის მორჩილება გამოეცხადებინა, ამ ნაირად ქართლის ტახტი ეშოვა და ქართლში მშვიდობიანობა ჩამოეგდო სპარსებთან მორიგებით. დავითის ამ ნაირის მრჩეველთა შორის ერთი უმეტესი ნაწილი ბარათაშვილთა და სხვა სომხეთის თავადთა, რომელნიც, როგორც მოსაზღვრე მცხოვრებლები, ყველაზედ მეტად ზარალიზდნენ სპარსების შემოსევისაგან და მაშასადამე ყველაზე მეტად უნდა ყოფილიყვნენ მოწადინებულნი მშვიდობიანობას, თუნდაც მორჩილებით ნაყიდსა. დავითი მოიხიბლა მომავლის მეფობის იმედით, მიიღო ამ ნაირი რჩევა და ციხედიდის ბრძოლის შემდეგ წავიდა თავის მომხრე თავად-აზნაურებით ყაენთან ყაზმინს ერთგულებისა და მორჩილების გამოსაცხადებლად.

ყაენს იამა სვიმონის ძმის მორჩილება და პატივსაცემლად ყველა მის კარზე მყოფი ბეგლარები წინ შიაცება. მეჯლისი გაუმართა და თავის სიახლოვეს

დაისვა. მასთან მისული თავადებიც მეჯლისში დასხეს. დავითს მოეპყრენ როგორც ხელმწიფეს: ქვეშ საფენი გაუშალეს და დორი დაუგეს, ყაენის წინადადებით ცოტა ხანს უკან გამაჰმადიანდა დავითი, გამაჰმადიანდენ აგრეთვე მისი მხლებელი თავად-აზნაურნი. ამისთანა ერთგულობისთვის ყაენმა იშვილა დავითი, მისცა ქართლის მეფობა და აჩუქა 2,000 თუმანი, კაბა, სარტყელი, სიასამურის ტყავი, თაჯი, ხმალი, ხანჯალი, მარგალიტის საბუხარი, ოქროთი დაკაზმული ცხენი, ოქროს სურა და თასი. ყაენმა აგრეთვე დაურიგა ქართველს თავადებს და აზნაურებს სახარჯო ფული, ხალათი, ცხენი და იარაღი. მატინანის თქმით, რაც დავითსა და მასთან მისულს თავად-აზნაურებს მიეცათ, სულ 9,000 თუმნისა იყო. ამის შემდეგ დავითი წამოვიდა სპარსების ჯარით, შემოვიდა ტფილისს და დაჯდა მეფედ (1566 წ.*). დავითს დაემორჩილა მარტო ტფილისი და სომხეთ-საბარათიანო. დანარჩენი ქართლი არ დაემორჩილა და

*) ნამდვილად არ ვიცით წელი არც დავითის სპარსეთს წასვლისა, არც ქართლს დაბრუნებისა. ქ. ც. და ისკ. მუნჯიც დავითის წასვლას ციხედიდის ომი შემდეგ მოიხსენებენ: „იხილა რა ძმამან მეფის სვიმონი ამან დავით სპარსთაგან ძლევა ესე, წავიდა სპარსეთად... და მივიდა წინაშე ყაენისა“ (ქ. ც. ტ. II, გვ. 26). „ამ ამბების შემდეგ დავით ლუარსაბის ძე, განუდგათავის ძმას, წავიდა შაჰის კარს, თავი დაუკრა შაჰს ყაზმინის ქალაქში და გამუსულმანდა“ (იხ. H. d.G. Moundji გვ. 454)...

სვიმონის მხარეზე იყო. მართალია, დავითი გაამეფეს სპარსელებმა, მაგრამ სახელის მეტი მეფისა მისთვის არა მიუციათ-რა. ყაენის ბრძანებით ყოველს წელიწადს თითო ნაწილის ხანი ინიშნებოდა ტფილისის ციხის მცველად თავის ჯარით და ეს მორიგი ხანი იყო ნამდვილი მმართველი: უიმისოდ დავითი ვერას იქმნა.

ამ ნაირად ქართლი ორს სამეფოდ გაიყო. სვიმონს ახლა სპარსელების გარდა უნდა თავის ძმასა და მის მომხრე ქართველებთან ებრძოლა. ძნელი იყო ეს ბრძოლა, მაგრამ სვიმონი არ შედრკა და თავისებურის მხნეობით შეუდგა საქმეს. ერთის მხრით ესეოდ და არბევდა გამდგარს სომხით-საბარათიანოს, მეორე მხრით ცდილობდა ტფილისის აღებას. 1567 წ.⁸⁾ სვიმონმა შეჰყარა ბლომად ქვეითი და ცხენოსანი ჯარი, გაემართა ტფილისის ასაღებად და გაჩერდა დილომს. დაუთ-ხანმაც (ასე ეძახდენ დავითს მაჰმადიანობის მიღების შემდეგ) შეკრიბა ჯარი, გამოვიდა ტფილისით და მივიდა დილომს. დავითს ჰყავდა სპარსების ჯარიც, რომელსაც სარდლობდა იბრაჰიმ-ხალიფა ყარამანლუ. დილომში გაიმართა ბრძოლა სვიმონისა და დავითის ჯარებს შორის. სვიმონის ჯარი მომეტებული იყო დავითისაზე. დავითი დამარცხდა და გაიქცა თავის ჯარით, რომელმაც ორი ათა-

⁸⁾ იხ. H. d. G. Moundji გვ. 454.

სამდე კაცი დაკარგა. მხოლოდ სპარსთა სარდალი იბრაჰიმ-ხალიფა არ გაჰყვა დავითს, თავის ჯარით თავხედად შეესია სვიმონის ჯარის შუაგულში და იწყო ბრძოლა თავ გამომეტებით⁹⁾. ქართველებმა მოჰკლეს იბრაჰიმ-ხალიფა და მისი ჯარიც სრულებით ამოხოცეს, თუმცა თითონაც ბევრი ნავნები მოუვიდათ თავ-გადადებულის იბრაჰიმისაგან.

დავითმა მომხდარი ამბავი ყაენს შეატყობინა და შემწეობა თხოვა. ყაენის ბძანებით დავითს მოეშველა ჰასან-ბეგ ყარამანლუ ახალის ჯარით. დავით და ჰასან-ბეგ თავიანთ ჯარებით გაემართენ სვიმონის წინაამდევ, რომელიც ისევ დილომში იდგა. მოხდა ძლიერი ბრძოლა. დავითის ჯარში ორჯელ მეტი გაწყდა, ვიდრე სვიმონისაში. დავითი კიდევ იძულებული გახდა გაქცეულიყო ტფილისის ციხეში. მისი ჯარი სვიმონმა ზოგი გასწყვიტა და ზოგი შეიპყრა. მერე მიადგა ტფილისის ციხეს. ეგონა მოქალაქენი მე მომიდგებიანო, მაგრამ ისინი ყაენის შიშით არ მიემხრენ, ცოლ-შვილით ციხეში შევიდნენ და იქიდგან შექნეს ღოფებისა და ზარბაზნების სროლა. რამდენიმე კაცი კიდევ დაუხოცეს სვიმონს. აგრეთვე ტყუილი გამოდგა სვიმონის ცდა, რომ ბარათაშვილები მოემხრო.

ამ დამარცხების შემდეგ დავითმა გაუგზანა კა-

⁹⁾ იქვე.

ცი ყაენის ამირ-სპასალარს, უსეინ-ბეგს, აუწყა თავის შეწუხება და შემწეობა. ითხოვა მისგან. მაშინ უსეინ-ბეგ წამოვიდა ჯარით და ლამე შევიდა ტფილისის ციხეში, ისე რომ სვიმონმა ვერ გაიგო. როცა მისი მოსვლა შეიტყო, სვიმონმა ანება ტფილისის თავი და ავიდა სამადლოზე.

1568 წ. დავითი გამოვიდა ტფილისით და მივიდა სამადლოს. აქ შეებრძოლენ ერთმანერთს მოწინააღმდეგე ძემბი. დავითი დამარცხდა, ქართველებმა ბევრი სპარსები დახოცეს და შეიპყრეს. გაქცეულები ტფილისის ციხეში შეიხვეწენ. სვიმონი მიადგა ციხეს და ცდილობდა აეღო, მაგრამ ვერ მოახერხა და გორს დაბრუნდა. დავითმა კიდევ აცნობა ყაენს და სთხოვა შემწეობა.

შაჰ-თამაზმა მისწერა შაჰ-ვერდი-სულთანს, შაჰის მმართველს და ყველა ყარაბაღისა და შემახის ბეკლარ-ბეგებს, რომ გამოეყვანათ სასყიდლით ლეკეთის შამხლები, შეეკრიბათ ყველა ემირები და ეშველათ დაუთ-ხანისთვის სვიმონის წინააღმდეგ. 1569 წ. განჯაში შეიკრიბა დიდძალი ჯარი. სვიმონ მეფემაც თავის მხრით შეკრიბა ჯარი და მოემზადა მტრის დასახვედრად. სპარსების ჯარი რომ ხუნანს მოვიდა, სვიმონი ჯარით დადგა ანწუფისს. სპარსელები გაჩერდნენ ხუნანში და რჩევაში შევიდნენ, თუ რა გზით წასულიყვნენ. ამ დროს მათთან გამოცხადდა კახაბერ ყორღანაშვილი, შეატყობინა სპარსებს.

მეფის გარემოება და დაჰპირდა გზის ჩვენებას. ამ მოლალატის წინამძღოლობით სპარსელები წამოვიდნენ სვიმონისკენ და მოვიდნენ ფარცხისს. სვიმონიც თავის ჯარით მივიდა ფარცხისს და შეება სპარსელებს, თუმცა ესენი ათჯერ მეტნი იყვნენ ქართველებზე. ქართველებმა ისეთის თავ-განწირვით იწყეს ბრძოლა, რომ პირველსავე კვეთებაზედ სპარსელებს უკან დაახევინეს. ომით გატაცებული სვიმონი გამოეკიდა სპარსებს და ჩაერია მტრების გუნდში. ამ გაცხარებულს დევნაში მეფე გაშორდა თავის ჯარს. მაშინ ყორღანაშვილმა იცნო მეფე და შეატყობინა სპარსებს მისი ვინაობა. სპარსები შემოეხვიენ მეფეს. ერთმა შამხალ-სულთანის გულამმა, სახელად ჯემშიდმა, ¹⁰⁾ წაართვა სვიმონს ცხენი და სხვების დახმარებით დაატყვევა. ეს ამბავი ქართველებმა ვერ გაიგეს, იბრძოდნენ გაცხარებულნი და დახოცეს მრავალი მტერი. ხოლო როცა შეიტყეს, დამაშვრალები და იარაღ-გამოღეულები უკუ იქცნენ. დატყვევებული მეფე სვიმონ ტფილისს წაიყვანეს, ხოლო იქიდგან დიდის პატივით ყაენთან გაისტუმრეს.

III

მართალია, სვიმონ მეფის დატყვევების შემდეგ დავითს ტახტის მოცილვე აღარ ჰყავდა, მაგრამ ზო-

¹⁰⁾ იქვე.

გიერთმა თავადებმა მაინც არ შეიწყნარეს მის მეფობა და თავნებობას მიჰყვეს ხელი, რის გამოც არეულობა ჩამოვარდა. მაგალითად, სიღამონ სიღამონიძემ არაგვის ხეობაში ამოწყვიტა თავადი ბაზლიძეები, დაიპყრა მათი მამული და გაბატონდა არაგვზე¹¹). დავითს არა ჰქონდა იმდენი ძალა და მხნეობა, რომ წესიერება დაემყარებინა. ტფილისში ყოფნის მაგიერ მომეტებულად ქვეშის ციხეში (სომხეთში) იდგა, სცხოვრობდა განცხრომით და ქვეყნის საქმეს არას დასდევდა. ელიზბარ ქვენაფლაველს დაემოყვრა და ქსნის ერისთავობა მისცა¹²).

სხვათა შორის დავითს არ დაემორჩილა სპასპეტი საჩინო ბარათაშვილი, მატიანის თქმით, კაცი ფრიად კეთილი. ამ ბარათაშვილმა სამაგიერო გადაუხადა ლალატისთვის კახაბერ ყორღანაშვილს ამ ნაირად. ერთხელ კოჯრითგან მომავალს შეხვდა, შეიპყრა და გელიყარის კლდეზედ გადააგდო ამ სიტყვების მიძახებით: «უკეთუ კეთილ არს გაცემა ქვეყნისა და მეფისა, იხილე აწ შენცა». ამ შემთხვევამ მისცა საფუძველი ანდაზას: „ყორღანას ძე ქარაფინდა, ხელი ჰკრეს და გადაფრინდა».

სვიმონ მეფის ცოლი ნესტან-დარეჯან ძით გი-

11) აღწერა საქართველოს თავადთა და აზნაურთა გვართა, გვ. 7 და 72. „ივერია“.

12) იქვე.

ორგით კავთისხევში სცხოვრობდა სრულებით უბატოლდ. იმას გარდა, რომ მისი ქმარი ტყვედ იყო წაყვანილი, სხვა უბედურებაც აუტყდა. ნესტან-დარეჯანს გადაემტერა კახეთის მეფე ალექსანდრე, რომელიც გამეფდა 1574 წ. ლევან მეფის შემდეგ. ალექსანდრე ლევანის უფროსი შვილი იყო და მასთან დასადამე ტახტიც მამის შემდეგ იმას ეკუთნოდა, მაგრამ რაკი ლევანს პირველი ცოლი, ალექსანდრეს დედა, თინათინ გურიელის ასული თავდანებებული ჰყავდა, მისგან ნაშობი შვილებიც ალექსანდრე და იესე არ უყვარდა და მემკვიდრეობა მეორე ცოლიდან ნაყოლის შვილის ელიმირზონისთვის უნდოდა. მართლაც, მიიცვალა თუ არა ლევანი, მეფეც გამოცხადდა ელიმირზონი. ალექსანდრემ თავის მხრით თავი გამოიღო და ისიც მეფედ ეკურთხა. კახელები ორად გაიყვნენ და გაიმართა ბრძოლა ალექსანდრესა და ელიმირზონს შორის. ალექსანდრემ გაიმარჯვა, დახოცა ელიმირზონი ძმებით და ძმისწულებით და დაიჭირა ტახტი. ნახევარძმების სიძულილით მათი დაც, სვიმონის ცოლი, ნესტან-დარეჯანიც შეიძულა ალექსანდრემ. იმის ჩაგონებით 1575 წ. მისი სიმამრი ბარძიმ ამილახვარი და ელიზბარ ქსნის ერისთავი მიუხტენ კავთისხევში ნესტან დარეჯანს, აიკლეს მისი სარჩო-საქონელი და წაიღეს მეფისა და დედოფლის თითქმის ყოველივე საუნჯე. ამ ამბავმა დაჰბადა ანდაზა: „ვაი სვიმონ მეფის საქონელსაო“.

დატყვევებული სვიმონ ყაზმინს რომ მიიყვანეს, ყაენმა შაჰთამაზმა დიდის პატივით მიიღო და მრავალი საბოძვარიც მისცა. რამდენსამე ხანს სვიმონი ყაზმინს დარჩა. შაჰთამაზს უნდოდა მაჰმადიანობა მიეღებინებია, მაგრამ სვიმონმა გადაწყვეტილი უარი უთხრა. ამას შემდეგ ალამუტის ციხეში გაჰგზანეს, სადაც დარჩა შაჰთამაზის სიკვდილამდე (1576 წ.).

შაჰთამაზის შემდეგ მის საყვარელმა შვილმა ჰაილარმა დაიჭირა ტახტი, მაგრამ ბევრს ხანს არ დარჩენილა ყაენად: იმავე წელიწადს მოჰკლეს და შაჰად დასვეს მისი ძმა ისმაილი, რომელიც ყალყას ციხეში იყო გამომწყდელი. შაჰ-ისმაილმა სვიმონი მოაყვანიდა ალამუტის ციხითგან და დაჰპირდა ქართლის მეფობის მიცემას, თუ მაჰმადიანობას მიიღებდა. ოლქარიუსის თქმით, სვიმონ მეფე რამდენსამე ხანს ყალყას ციხეში ყოფილა დამწყვდელი¹³). შესაძლებელია, რომ ისმაილმა და სვიმონმა იქ გაიცინეს ერთმანერთი დაახლოვებით და მათ შორის მეგობრობა ჩამოვარდა. ეს-კი ცხადია, რომ ახალი ყაენი მოწყალებით მოექცა ქართველებს. ლევან მეფის შვილი იესეც გაათავისუფლა ალამუტის ციხეში პატიმრობითგან და არჩილ მუხრან-ბატონიშვილი ცოლ-შვილით შირაზითგან ყაზმინს მოაყვანიდა. არც შაჰ-ისმაილს დასცალდა ბევრი ხანი, ისიც მალე მო-

¹³) H. d. Géor. t. II, l. I. p. 368.

ჰკლეს და ყაენად შაჰთამაზის უფროსი შვილი ხუ დაბენდეს დასვეს (1577 წ. 24 გიორგობისთვის). ეს ყაენიც თავის ძმისაებრ მოწყალებით მოეკიდა ქართველებს: იესე ბატონიშვილს ცოლად შერთო თავის ბიძაშვილი და შაქის მართველად დანიშნა¹⁴⁾, სვიმონსა და არჩილ მუხრან-ბატონიშვილს კი დაჰპირდა დაგიბოვთ ქართლში წასასვლელად.

დავითმა რომ გაიგო სვიმონის გათავისუფლება და ქართლში დაბრუნების დასტურის ამბავი, სპარსელებს გადაუდგა და ხონთქართან გაგზანა ჩათარი ერთგულობის გამოსაცხადებლად და შემწეობის სათხოვნელად. ხონთქარს ესიამოვნა ქართლის მეფის მორჩილება და გადაწყვიტა ესარგებლა სპარსეთის არეულობით და დასუსტებით, რომ მის წინამდევ გაელაშქრა და საქართველოც დაეპყრო. 1578 წ. ლალა-მუსტაფა თაშის წინამძღოლობით ოსმალეთის ჯარი მიადგა სპარსეთის საზღვრებს და გაიმართა ომი. გალაშქრების დაწყებისათანავე ლალა-მუსტაფა-თაშამ მისწერა საქართველოს მეფეთა და მთავრებს: ალექსანდრეს, გიორგის, დადიანს და გურიელს, ჩემი მხარე დაიჭირეთ სპარსების წინამდევთა¹⁵⁾. ქართლის მეფეს დავითს ხომ წინაღვე ჰქონდა გამოცხადებული მორჩილება, ხოლო სამცხის დიდ-კაცობა ოსმალებს

¹⁴⁾ H. d. G. Isk. Moundji p. 454.

¹⁵⁾ H. d. G. Hammer. p. 411.

თითონ იწვევდა ათაბაგის და სპარსების წინააღმდეგ. ოსმალებმა თავდაპირველად გაიმარჯვეს და დაიჭირეს სპარსეთის მაზრები. მხოლოდ მარტის გასულს წააგეს ბრძოლა ქურთისტანში. მას შემდეგ ლალა-მუსტაფა-ფაშა გაბრუნდა უკან. სივასში მასთან მივიდნენ დადიანისა და გურიელის მოციქულები, რომლებიც მორჩილებას ჰპირდებოდნენ. ცოტა ხანს შემდეგ აზრუმის ახლო ჩერმიკის მინდორზე მასთან გამოცხადდნენ იმერეთის მეფის გიორგის მოციქულები მორჩილებისა და ერთგულობის გამოაცხადებლად. ფაშამ როგორც მეფესა, ისე გურიელსა და დადიანს მოციქულების პირით მოსთხოვა სპარსების წინააღმდეგ შველა¹⁶⁾.

აზრუშითგან ლალა-ფაშა შევიდა სამცხეში, სადაც მიემხრენ იქაურნი დიდებულნი. მან დაიჭირა ციხეები და დაიპყრა სამცხე. ყვარყვარე ათაბაგი და მის ძმა მანუჩარიც იძულებულნი შეიქნენ ოსმალებისთვის მორჩილება გაჟოცხადებინათ.

სამცხის დამორჩილების შემდეგ ლალა ფაშამ მოსთხოვა მორჩილება დავითს, ალექსანდრესა და გიორგი მეფეებს. დავითმა ახლა ისევ სპარსეთი არჩია და პასუხი არ მისცა ოსმალებს. მისი ძმა ჯერ კიდევ სპარსეთში იყო და ყაენს ჯერ არ შეესრულებინა მის შესახებ თავისი დაპირება ქართლში გა-

¹⁶⁾ იქვე გვ. 412.

სტუმრებისა. ალექსანდრემ და გიორგიმ დამორჩილების პირობად ითხოვეს ქართლის მიცემა, პირველმა თავისთვის, მეორემ თავის შვილისთვის. ლალა მუსტაფა-ფაშა ალექსანდრეს დაჰპირდა და მოსთხოვა გამაჰმადიანებულიყო.¹⁷⁾ ლალა-ფაშა გაემართა ქართლის დასაპყრობად. თან წაიყვანა მანუჩარიც. ტფილისისკენ მიმავალს ოსმალეთის ჯარს სომხეთის მკვიდრნი გაუძალუანდენ და ბევრიც ავნეს. ოსმალების მიახლოვებაზე დავითმა ვერ შესძლო გამაგრება, მოსწვა ქალაქი და თვით სიმაგრეში წავიდა. ლალა-ფაშამ დაიჭირა ტფილისი და პირველსავე დღეს ორი საყდარი მეჩეთად გადააქცია¹⁸⁾. აქეთგან ქართლის დასამორჩილებლად და სვიმონის ცოლ-შვილის შესაპყრობად, რომელიც სურამში სცხოვრობდა, ფაშამ ჯარის გაგზავნა მოიხდომა. ამ ამბის გაგებაზე ვახტანგ მუხრან-ბატონმა მიიწვია ელიზბარ ქსნის ერისთავი და ბარძიმ ამილახვარი და იმათთან დააწყო ფაშასთან ეშუამდგომლათ ქართლის აუკლებლობისათვის. ისინი მივიდენ ლალა-ფაშასთან, გამოუცხადეს მორჩილება და სთხოვეს, რომ ქვეყანა არ აეკლო და დაკმაყოფილებულიყო დამორჩილებით. ფაშამ შეიწყნარა მათი თხოვნა და აღარ აიკლო ქართლი.

¹⁷⁾ იქვე გვ. 414.

¹⁸⁾ იქვე

ლალა-ფაშამ ტფილისითგან გაგზანა ჯარი იმერეთში ამ ქვეყნის დასამორჩილებლად, ალექსანდრე კახეთის მეფეს-კი შეუთვალა, მომეშველე შენის ჯარით, შირვანს უნდა გავილაშქროვო. ალექსანდრე დაჰპირდა მიშველებას. იმერეთში გაგზანილი ჯარი კი დამარცხებული დაუბრუნდა ფაშას. ლალა-ფაშამ მეორედ გაგზანა იმერეთში ჯარი, ხოლო თითონ წავიდა შირვანის დასამორჩილებლად. ტფილისში დასტოვა მეციხოვნენი, რიცხვით 1000, და 100 ზარბაზანი.¹⁹⁾ ალექსანდრე მეფე თავის ჯარით წინ მიეგება სართიჭალაში და წაჰყვა თან. შირვანისთვის შირვანში შესულმა ფაშამ დაამარცხა სპარსელების ჯარი, ხოლო რამდენისამე დღის შემდეგ ალექსანდრემ აიღო შაქი. ლალა-ფაშამ შაქში დასტოვა მეციხოვნენი, გამგებელი დააყენა და დაბრუნდა ქართლშივე.

იმერეთში მეორედ გაგზანნილი ჯარი ლალა-ფაშას ტფილისში დახვდა გიორგი მეფის მიერ დამარცხებული.

ალექსანდრე მეფე ლალა-ფაშას გამოჰყვა ქართლში და არაგვამდის მოაცილა. იმედი ჰქონდა ქართლის მეფობის შოვნისა, მაგრამ ფაშამ მაჰმადიანობის მიუღებლობისთვის არ მისცა და მხოლოდ კახეთისა

¹⁹⁾ იქვე.

მეფედ დაამტკიცა.²⁰⁾ ლალა-ფაშა დადგა მუხრანში და შეუდგა ქართლის გამგეობის მოწყობას და ოსმალეთის ხელმწიფების დამყარებას. ტფილისში ფაშა დასვა, გორის ციხე გაამაგრა და სანჯახად გახადა. გაამაგრა აგრეთვე სამშვილდე და დმანისი. პირველში დაანგრევენა სიონის გუმბათიანი საყდარი, რადგან იქ ქართველებმა ბევრი ავნეს ოსმალებს შემოსვლის დროს

IV

სპარსეთში, რასაკვირველია, სამწუხაროდ დარჩათ ოსმალების გამარჯვება და მათ მიერ ქართლისა, კახეთისა და შირვანის დაპყრობა. სვიმონი ც სწუხდა, რომ ქართლი მტერმა დაიჭირა და ნატრულობდა უკანვე დაებრუნებინა თავისი სამეფო. შაჰი დაპირებული იყო, რომ გაგზნანი ქართლს, თუ მაჰმადიანობას მიიღებო. შაჰ-ხუდაბენდეს დედაც ცდილობდა მის გათავისუფლებას, მაგრამ ყენი თავის წინადადების ასრულებას თხოულობდა. ბოლოს სვიმონმა ველარ გასძლო სამშობლოს მოშორება და გარეგნობით მიიღო მუსულმანობა მაჰმუდის სახელით²¹⁾. მაშინ შაჰ-ხუდაბენდეს დედამ, ოთარ შალი-

²⁰⁾ იქვე.

²¹⁾ Moundji, Jean de Dzara და Brosset (იხ. H. d. G. t. II l. I, p. 368, 454, 455.)

კაშვილის ქალმა, გაუგზანა სვიმონ მეფეს ლეჩაქი და შეუთვალა: „მომიხვევია ხმალისა შენისა ზეტარსა ზედა; შენ იცი და ხმალმან შენმან. მოგვიცემია შენთვის სამეფო შენი და სხვაცა მრავალი საბოძვარი, წარვედ და განამაგრე საქართველო, რათა არ წაგვიღონ ოსმალთა, და იყავ თანაშემწე და ერთგულ სახელმწიფოთა ჩვენთა“. ყაენმა სვიმონს მისცა ცხრა ათასი თუმანი და გამოისტუმრა ქართლში. მასთან ერთად ყაენმა გამოუშვა ქართლში არჩილ მუხრან-ბატონიშვილი და ყველა სხვა ქართველი ტყვენი (1578 წ.).

დავითმა რომ გაიგო ეს ამბავი, თავის ნებით დაუთმო ლალა-ფაშას ყველა ციხეები და თვით წავიდა სტამბოლს ხონთქრის წინაშე. ხონთქარმა დავითი დიდის პატივით მიიღო, გაუჩინა ორი საფაშო სარჩოდ და თავის კარზე შეინახა.

სვიმონ მეფე საქართველოში მოვიდა ღვინობისთვის ნახევარს და სომხეთში დადგა. ამ დროს ლალა-ფაშა იბარგებოდა თავის ჯვართ ოსმალეთში დასაბრუნებლად. სვიმონ მეფემ და ყარაბაღის ბეგლარ-ბეგმა იმამყულიხანმა დაუწყეს ოსმალებს თავს დასხმა. უსაფრდებოდენ ტყეებსა და მთებში, თავს ესხმოდენ უცებ და ბრძოლას უტეხავდენ მოულოდნელად²²). ლალა ფაშა დიდად დაზარალებული შევიდა სამცხეში.

²²) Moundji, *ib. H. d. la G. t. II, l. I, p. 458.*

სვიმონი შეუდგა თავის სამეფოს დაპყრობას და აიღო ოსმალთ მიერ დაკავებული ციხეები გორისა, ლორისა და სხვები, ტფილისის ციხის გარდა. ვისაც რამე დანაშაული მიუძღოდა ან სვიმონთან ან მის ცოლ-შვილთან, ზოგნი დავითს გაჰყვენ ოსმალეთს, ზოგნი იმერეთს და კახეთს გადაიხიზნენ. მხოლოდ ბარძიმ ამილახვარი და ელიზბარ ქსნის ერისთავი არ შეუშიდნენ სვიმონს. მეფეს უნდოდა მათი ჯავრი ამოეყარა, მაგრამ მათ მთავრობდა ვახტანგ მუხრან ბატონი და მეფეს უშლიდა შურის ძიებას. სვიმონმა იწყინა მუხრან-ბატონის გამოსარჩლება და თითონ ის დააშწყვდევინა კეხვის ციხეში. მერე ბარძიმ ამილახვარიც შეიპყრა. ამის დაშნახავი ელიზბარ ერისთავი მივიდა დედოფალთან, შესძღვნა რაც მოეტაცა მისთვის, და შეეხვეწა პატივებას. ამილახვარსაც სხვა ღონე არ დარჩა და ხვეწნით მიმართა დედოფალს. ნესტან-დარეჯანმა შეიწყალა ისინი და სვიმონთან იშუამდგომლა. მეფემ ერისთავს ჩამოართვა ახალგორი და მეჯვდა დედოფლისა და გიორგი ბატონიშვილის სასარგებლოდ. ამილახვარს წაართვა კასპი და სვეტი ცხოველს შესწირა. მასვე ჩამოართვა სახასოდ აზნაურები და გორის მოურავობა. ამას შემდეგ დააფიცა ერთგულობაზედ და გაისტუმრა. გაათავისუფლა აგრეთვე ვახტანგ მუხრან-ბატონიცა. მეტი-მეტად მკაცრად მოექცა მეფე მარტო კახაბერ

ყორღანაშვილის ცოლ-შვილს და იმის სახლეულებს რომელნიც შეიპყრა და გადააყრევინა გელიყარის კლდეზე. ყორღანაშვილის სხვა ნათესავები გაიქც-გამოიქცენ, ზოგნი სპარსეთს, ზოგნი სამცხეს.

სვიმონ მეფე ცდილობდა ტფილისი აეღო და გაედევნა ოსმალები ქართლითგან. ციხეს გარს შემოერთყა და ისე გაუჭირა საქმე, რომ უსურსათობით მეციხოვნეები ის იყო უნდა დანებებიყვენ, მაგრამ ოსმალებმა დროზედ მიაშველეს მეციხოვნეებს სურსათი ²³).

დავითი რომ სტამბოლს წავიდა, მისი შვილები ბაგრატი და ხოსრო კახეთს მივიდნენ ალექსანდრე მეფესთან, რომელიც ნათესავად მოხვდებოდა მათ დედის მხრით. ამას გარდა, ბაგრატი დაესიძა ალექსანდრეს. ახალი მოყვრობა, რასაკვირველია, ვერ აუძრავდა ალექსანდრეს სიყვარულს და თანაგრძნობას თავის სიძის სვიმონის მიმართ. ალექსანდრე შემთხვევას არ ჰკარგავდა, რომ სვიმონისთვის არ ემტრო თავს-დასხმით თუ სპარსეთის შაჰთან დაბეზლებით.

1580 წ. სვიმონი დილომში იდგა და ცდილობდა ტფილისის აღებას. ალექსანდრემ შეიტყო, რომ მისი დაც თან ჰყავდა სვიმონს; შეკრიბა ჯარი

²³) Hammer (იხ. Hist. de la Géorgie t. II, l. I. p. 415).

და თავს დაესხა მოულოდნელად. სვიმონმა ცოლ-
შვილით მოასწრო გაქცევა. ალექსანდრემ მისი ბარ-
გი და საჭურჭლე აიკლო. დედოფლის საცვლითგან
პერანგის ამხანაგი ჩამოაგო შუბზე, გაფრიალებული
გაიძლოლა თან და დადგა ქოტორში (მარტყოფში).
ამ საძაგლობის მსმენელმა სვიმონ მეფემ შეკრიბა ჯა-
რი და შეუთვალა ალექსანდრეს: „ჰქმენ საქმე უშვე-
რი, რამეთუ თუცა ექმნა სხვას, ჯერ იყო შენგან
ძიებად შურისა; აწ განემზადე ხვალისად ბრძოლად,
რამეთუ ვიძიებ შურსა“. სვიმონი მივიდა მარტყოფს
და შეექმნათ ბრძოლა. ალექსანდრე დამარცხებული
გაიქცა და ტყვედ დარჩენ სვიმონს მრავალი კახეთის
თავადები. სვიმონმა ისინი წაასხა მცხეთას და სვე-
ტი-ცხოვლის საყდარში ამ ნაირი ფიცი დაადებინა:
„ღმერთმან სამართლის მოქმედმან კახს კაცს ნულა-
როდეს ნუ გაუმარჯოს ქართველს კაცზედ, არც დიდ-
თა და არც მცირეთა“. ფიცს შემდეგ მეფემ ყველას
საჩუქარი მისცა და გაისტუმრა კახეთს.

ძალით რომ ვერას გახდა, ალექსანდრე მეფემ და-
უწყო სვიმონ მეფეს ყაენთან ბეზღება და დაწამება
ორგულობისა. ერთგულობის სათავდებოდ სპარსეთის
მთავრობამ მოსთხოვა სვიმონს ასული ყაენის შვილის
ჰამზა-მირზის საცოლედ. ისკანდერ-მუნჯის თქმით,
თითონ სვიმონმა ამ წინადადებაზედ სიამოვნება გა-
მოაცხადა, მაგრამ ქართველებმა არ მოუწონეს ეს
საქმე. ამის გამო სვიმონი ასულის გაგზავნას აგვი-

ნებდა სხვა და-სხვა გარემოების მომიზეზებით. ამ ნა-
ირმა მისმა ყოყმანმა უფრო აუძრა ეჭვი სპარსელებს.
ამ დროს გაიგეს სპარსელებმა, რომ შირვანისაკენ მი-
დიოდენ ყირიმის ჯარით საფარ-გირეი და გაზი-გი-
რეი ოსმალების მეშველად. ამ გარემოებამ სპარსე-
თის მთავრობას გამოაგზანინა საქართველოსკენ მირ-
ზა-ფეჰლუვანი და სხვა დიდი ემირები 20,000 კაცით
(1581 წ.). მირზა-ფეჰლუვანმა მოსთხოვა ქართველს
მეფეებს მორჩილება და ასულთა გაგზავნა. ალექსან-
დრეც და სვიმონიც მივიდენ მასთან განჯაში. სპარ-
სეთის ემირებმა ორივე მეფეები მოარიგეს და დაა-
ფიცეს ჯვარსა და სახარებაზედ, რომ ისინი სპარსე-
თის ერთგულები იქნებოდენ და რომ თავიანთ გულ-
წრფელობას დაამტკიცებდენ ოსმალებთან ბრძოლით
და ხარჯის გადახდით. ალექსანდრემ თავის გადაუხ-
დელის ხარჯის გასაწმენდად მისცა 3,000 ირაკული-
თუმანი სპარსეთის ხაზინისთვის, 1000 მემკვიდრის-
თვის და ამდენივე მირზა ფეჰლუვანისა და სხვა დი-
დებულებისათვის²⁴⁾. სვიმონ მეფემ ყაენის ხარჯად
დაიდო ყოველ წლივ შვიდ-შვიდი ტყვე²⁵⁾, რო-
მელთაც ყიდულობდა მთიელებში. მირზა-ფეჰლუ-
ვანმა მეფეებისაგან ასულთა მიცემის გარდა ძენიც
მოითხოვა მძევლებად. მეფეებს მეტი ღონე არა

²⁴⁾ Moundji იხ. H. de la G. t. II, l. I, 459.

²⁵⁾ ქართლის ცხოვრება, ტ. II, გვ. 303.

ჰქონდათ და დათამხდენ. ალექსანდრემ მისცა თავის ძე კონსტანტინე, რომელიც წინადაც ჰყავდა შაჰთამაზს, სვიმონმა — თავისი ძე ლუარსაბი, ორნივე თორმეტ-თორმეტის წლისანი იყვნენ. მორიგების დროს ალექსანდრემ სთხოვა სპარსებს, კახეთში დაებრუნებინათ მისი ძმა იესე, რომელსაც აუთქვა ხელშეუხებლობა და უვნებლობა. ამ ნაირისავე აღთქმით და დაპირებით ითხოვა სვიმონ მეფემ თავის ძმა დავითი, რომელიც ოსმალეთიდან დაბრუნებული ალექსანდრესთან იყო სპარსელებმა ძმები შეურიგეს ძმებს და სამშობლოში გაისტუმრეს.²⁶⁾

ძმების მოთხოვნა და ხელში ჩაგდება ალექსანდრესა და სვიმონისაგან განძრახული და ოსტატური მოაზრება იყო. იმათ უნდოდათ სპარსელებისთვის გამოეცალათ ხელითგან ისინი, ვინც ადვილად შესაძლო იყო ტახტის მეძიებლად გამხდარიყვნენ მათ მტრების ხელში. ორნივე მაჰმადიანები და ძმების უმადურნი იყვნენ და საფიქრებელი იყო, რომ გულით მოინდომებდნენ ძმების სამეფოთა ტახტის დაჭერას. ამ შიშისაგან გასათავისუფლებლად მეფეებმა ძალიან მარტივად ღონისძიება იხმარეს: ჩაიგდეს თუ არა ხელში თავიანთი ძმები, ხმა გაავრცელეს, რომ გარდაიცვალნენ²⁷⁾.

²⁶⁾ Moundji ob. H. de la G. t. II, l I, p. 460.

²⁷⁾ იქვე და Перен., стр. XXII.

ვ

ლალა თაშის მოადგილემ ოსმალეთის მთავარ-სარდალმა სინან-თაშამ 1581 წ. გამოგზანა არზრ-მითვან მაჰმად-თაშის წინამძღოლობით ჯარი, რომ დაეჭირა ქართლის ციხეები და ტფილისისთვის სურ-სათი მიეშველებინა. მაჰმად-თაშა შემოვიდა ქართლში დმანისის გზით. ოსმალებმა ააღეს ლორი და წამო-ვიდენ თრიალეთზე გორისკენ. თრიალეთითვან მა-ჰმად-თაშამ მასთან მყოფი ყვარყვარე ათაბაგი გაგზანა იმერეთში, რომ მეფე და მთავრები მიეწვია ქართლ-ზედ გასალაშქრებლად. ოსმალებმა აიღეს გორიც და გაუდგენ ტფილისის გზას. სვიმონი მუხრანს ახლო დაუხვდა ოსმალებს და გაიმართა ბრძოლა. ოსმალე-ბი დამარცხდენ და გაიქცენ. უმეტესი ნაწილი ქარ-თველებს ჩაუვარდათ ხელში, ბევრი მტკვარში დაირ-ჩო გაქცევის დროს. მხოლოდ მციხეოდენის ჯარით მაჰმად-თაშამ შეასწრო ტფილისის ციხეში. სვიმონი გარს შემოადგა ტფილისს და მეციხოვნეები კიდევ აპირებდენ თავი დაენებებინათ ციხისათვის, მაგრამ მაჰმად-თაშამ გაამაგრა ისინი და გაამხნევა ალექსან-დრე მეფის იმედით, რომელიც საიდუმლოდ დაჰპი-რებოდა შველას²⁸⁾.

²⁸⁾ Hammer, *ob. H. de la G. t. II, l. I, p. 417.*

ოსმალები რომ მუხრანს ახლო დამარცხდენ, იმიერ-საქართველოს მეფე-მთავარი ქართლს შემოესივნენ მათ საშველად. ყვარყვარეს ჩაგონებით, გიორგი მეფემ მიიწვია გიორგი გურიელი და გიორგი დადიანი. ესენიც მივიდნენ მასთან თავიანთ ჯარით და სამნივე შეესივნენ ზემო ქართლს. მცხოვრებლები გაიხიზნენ და მიმალეს თავიანთი სარჩო-საბადებელი. შემოსეულებმა, რომ ვერა იპოვეს-რა მოსარბევი, მატიანის თქმით, დასწვეს გაღმა-გამოღმართი და უკანვე დაბრუნდნენ.

სვიმონ მეფე-კი ტფილისს გარს ადგა და მოსვენებას არ აძლევდა მეციხოვნეებს. მისმა ცდამ ტყუილად არ ჩაიარა და 1583 წ. აიღო ტფილისის ქალაქიც და ციხეც. ამავე წელს წაართვა ოსმალებს ლორი და სამშვილდე. ამ ამბის შეტყობის შემდეგ ზონთქარმა უბრძა ქართლზედ გალაშქრება ფერად-ფაშას, რომელიც სინან-ფაშის სიკვდილის შემდეგ მთავარ-სარდლად იქნა დანიშნული. ქართლში შემოსულმა ფაშამ აიღო ლორი და წამოვიდა ტფილისისკენ. სვიმონიც გაემართა მის დასახვედრად. ოსმალები გაჩერდნენ და დაიბანაკეს ხატის-სოფელში. ქართველებმაც ხრამს გამოღმა დაიბანაკეს მტრის სიახლოვეს. ბრძოლის წინად სვიმონმა დიდი გამბედაობა გამოიჩინა. თითონ მივიდა ოსმალების ბანაკში ფაშასთან და, ვითომ სვიმონის მოციქული ვარო, დაუწყო ლაპარაკი მორიგების შესახებ. ფაშამ,

რომელმაც ვერ იცნო სვიმონ მეფე, კარგად მიიღო ზეპატივით გაისტუმრა. სვიმონმა დაათვალიერა ოსმალთა ბანაკის მდებარეობა და ავ-კარგი. იმავე ღამეს მოუარა ხატის-სოფლის გორას და თავს დაესხა ოსმალთ იმ მხრით, საიდგანაც ისინი მტერს არ ელოდნენ. ქართველებმა ოსმალნი მრავლად გასწყვიტეს და ბევრნი დაატყვევეს, აიკლეს მათი ბანაკი და ნაშოვრით დაბრუნდნენ ტფილისს (1584 წ.). ამ გამარჯვების შემდეგ სვიმონ მეფემ აიღო დმანისის ციხე და დაიპყრო მთელი დმანის-ხევი.

სვიმონის გამარჯვებას ზედ დაერთო ორის მოსაზღვრე ქვეყნების მართველებთან — ალექსანდრე მეფესთან და მანუჩარ ათაბაგთან დამეგობრება და დამოყვრება. ალექსანდრე მეფესთან შეერივების მიზეზი იყო აშოთან მუხრან-ბატონი, რომლის ასული, ქეთევან, ალექსანდრეს უფროსმა შვილმა დავითმა შეირთო. სამცხის ათაბაგმა მანუჩარმა შეირთო სვიმონის ასული ელენე 1582 წ., როდესაც ოსმალების ერთგულებაზედ ხელი აიღო და მაჰმადის რჯულიც საჯაროდ უარჰყო.

1587 წ. სპარსებმა ოსმალებს წაართვეს განჯა. მანუჩარ ათაბაგმა დაიწყო მოლაპარაკება სპარსელებთან ოსმალების წინააღმდეგ, მაგრამ სამცხის თავადები, რომლებიც მანუჩარის წინააღმდეგნი იყვნენ, ოსმალებს მიუდგნენ და სტაბოლს გაგზანეს მოციქულებად მაწყვერელი და რამდენიმე თავადიშვილი.

მურად ხონთქარმა თავადიშვილები მძევლებად დაიჭირა და გამოგზანა სამცხეში ჯარი. ოსმალებმა დაიწყეს ახალციხის ციხის შენება. მანუჩარმა ოსმალთ წინამდევ შემწეობა სვიმონს სთხოვა. მეფე მაშინვე წავიდა ჯარით მანუჩარის საშველად, მაგრამ მესხებმა წინამდევობა გაუწიეს, რომ ოსმალებს არ შეეძლოდნენ სვიმონი და მანუჩარი, რადგან მძევლების შიში ჰქონდათ. სვიმონმა მხოლოდ მანუჩარის ურჩი თემი მოაოხრა და უკანვე დაბრუნდა. სამცხის თავადიშვილებმა მანუჩარი იძულებული ჰყვეს წასულიყო სვიმონთან, რომელმაც ის ახალ-დაბას დააყენა ცოლ-შვილით. მანუჩარის დედა დედის-იმედი და ქაიხოსრო ყვარყვარე ათაბაგის ძეც მალე მანუჩარის გზას გაუდგნენ. 1588 წ. მარტში სვიმონი წაჰყვა მანუჩარს ჯარით და შევიდა სამცხეში. ახალციხეში მყოფმა ოსმალეთის ფაშამ მოლაპარაკება დაიწყო მანუჩართან, რომელმაც მოციქულები გაგზანა ხონთქართან. ხონთქარმა შეიწყნარა მისი თხოვნა და დაამტკიცა ათაბაგად.

ამავე წელს ოსმალებმა ხელმეორედ წაართვეს სპარსებს განჯა, რომლის ასაღებად გაიარეს ქართლის სამზღვარზედ სვიმონის ნებართვით. ეს ნებართვა, ისკანდერ მუნჯის თქმით, ფერად-ფაშამ მიიღო სვიმონისაგან მხოლოდ მაშინ, როცა ფაშა ბევრს სიკეთეს დაჰპირდა და დიდი საჩუქარიც მისცა²⁹⁾.

²⁹⁾ Isken. Moundji, H. d. G. t. II, l. I. p. 460.

ამას შემდეგ შაჰ-აბაზმა გაგზანა მოციქულები სტამბოლს და ითხოვა მორიგება და ზავი. ხონთქარი დათანხმდა ზავზე იმ პირობით, რომ სხვათა ქვეყანათა შორის შაჰს საქართველო ოსმალეთისათვის დაეთმო. შაჰმაც საქართველოზე ხელი აიღო და ოსმალთ დაუთმო ყველა მაზრები სპარსეთისა, რაც ოსმალთ წაართვეს იარაღით³⁰).

VI

სწორედ 1588 წელს, თითქო სპარსთა და ოსმალთ შორის დადგენილს ზავს მისთვის მნიშვნელობა არ ჰქონოდა, სვიმონ მეფემ მოინდომა იმერეთის დაპყრობა გიორგი მეფის ჯავრის ამოსაყრელად. სვიმონ მეფე ეზრახა ლევან მეფის წინამდევ იმერეთის დიდებულთ, რომელთაგან ბევრმა ერთგულობის მტკიცე პირობა მისცა. მართლაც, გადავიდა თუ არა სვიმონი ჯარით იმერეთს, მაშინვე მიემხრენ ზემოური თავადები თავიანთ ყმებით. ლევან მეფემ შეკრიბა ჯარი და გოფანთოში გაჩერდა. აქედგან მან შემწეობა სთხოვა მამია დადიანს და გიორგი გურიელს, მაგრამ ესენი არ მიეშველენ. სვიმონი ჯარით მივიდა გოფანთოს და აქ გაიმართა ბრძოლა სვიმონისა და ლევანის ჯარებს შორის. ლევანი იძლია და გაიქცა

³⁰) Hammer, *ib.* H. de la G. t. II, l. I, p. 419

ლექსუმს, სვიმონმა კი მთელი იმერეთი დაიპყრო. სვიმონს ქართლში ოსმალების შიში ჰქონდა და ამიტომ ბევრი ხანი ვერ დარჩა, რომ დაპყრობილი ქვეყანა მტკიცედ ჩაეგდო ხელში. მხოლოდ თავადებს მძევლები გამოართვა და უკანვე დაბრუნდა.

სვიმონის ქართლს დაბრუნების შემდეგ ლევანმა ისევ დაიპყრო იმერეთი. ახლა ის დადიანს გადაემტერა, რაკი სვიმონის წინააღმდეგ არ მიეშველა. საქმე იქამდის მივიდა, რომ 1590 წ. მამია დადიანი ჯარით ქუთაისს მიაღვა. ბრძოლაში ლევან მეფე იძლია და ტყვედ ჩაუვარდა დადიანს, რომელმაც ოდიშს წაიყვანა. და შხეფის ციხეში დაამწყვდია. ლევანი აქ მალე მიიცვალა და იმერეთს მეფედ მამიამ დასვა როსტომ კონსტანტინეს ძე, რომელსაც თავის ასული შერთო ცოლად. ამავე წელს მიიცვალა მამია დადიანიც და გამოავრდა მისი ძმა მანუჩარი. გიორგი გურიელმა არ ინდომა როსტომის მეფობა, ჯარით შევიდა იმერეთს, აიღო ქუთაისი და როსტომი გადევნა. მეფედ დასვა ბაგრატ, თეიმურაზის ძე, ბაგრატ III-ის ძმის ვახტანგის შვილიშვილი. გურიელმა ქუთაისი გაიმაგრა და ბაგრატს მოუყენა მრჩეველად თავის ძე მამია. ამ ცვლილების ამბავი რომ შეიტყო, სვიმონ მეფე წამოვიდა ჯარით იმერეთს. იმერლები ახლაც მიემხრენ სვიმონს, რომელმაც აიღო ქუთაისი და დაატყვევა ბაგრატი (1591 წ.). ქუთაისის ციხეში სვიმონ მეფემ თავის მეციხოვნენი ჩააყენა, იმერეთის თავადებისგან მძევ-

ლები მოკრიბა და ისევ მალე დაბრუნდა ქართლში ბაგრატიურთ.

როსტომმა შემწეობის სათხოვნელად მამართა მანუჩარ დადიანს. დადიანი ჯარით წამოაპყვა როსტომს იმერეთს, აიღო ქუთაისი და კვალად გაამეფა. ამ ახალის ცვლილების გამგონმა სვიმონ მეფემ კიდევ გაილაშქრა იმერეთის დასაჭერად. აიღო ციხეები: სკანდა, კაცხი, კვარი და სვერი, შ-გ მეციხოვნეები ჩააყენა და ქუთაისს მიაღგა. როსტომი ქუთაისითგან გაიქცა ოდიშს და სვიმონმა ქუთაისის ციხეც დაიჭირა. ცხადი იყო, რომ სვიმონი იმერეთს ვერ მოიმტკიცებდა, ვიდრე მის ტახტის მეუფლე თავისუფლად იქნებოდა. ამიტომ მან მოინდომა როსტომის შეპყრობა. სვიმონი თავის ჯარით გაემართა ოდიშისკენ. ეს რომ დადიანმა გაიგო, მეფეს მოციქულები გაუგზანა. სვიმონი ამ დროს ოფიშკვითში იყო დაბანაკებული და დადიანის მოციქულები აქ გამოეცხადენ. მანუჩარი სთხოვდა სვიმონს როსტომისთვის მიეცა იმერეთი იმ პირობით, რომ როსტომიც და მანუჩარიც მისი მორჩილები იქნებოდნენ: „ესრედ დაიმკვიდრე საქართველო, ვითარცა პირველ დავით აღმაშენებელმაო“, უთვლიდა დადიანი. სვიმონმა არ შეიწყნარა ეს თხოვნა და მოითხოვა როსტომის გაცემა. დადიანმა და როსტომ მეფემ სვიმონის პასუხის მიღების შემდეგ საჩქაროდ შეკრიბეს ჯარი, სწრაფად წამოვიდნენ და განთიადისას დაეცნენ

სვიმონის ბანაკს ოფიშკვითში. ბრძოლაში სვიმონის ჯარი იძლია. როსტომმა დადიანის შემწევობით აილო ქუთაისი და დაიპყრო მთელი იმერეთი.

ოფიშკვითში შუა ბრძოლის დროს სვიმონ მეფემ მოითხოვა ის ცხენი, რომელსაც შურდანი ერქვა. მეფის ამ ნაირი ბრძანება რომ გაიგონა საამ თურქისტანიშვილმა, მივიდა სვიმონთან და უთხრა: „რა არის მიზეზი შურდანზე შეჯდომისა თქვენისა? ნუმცა მიხილავს თვალითა ჩემითა ლტოლვა მრავალჯერ გამარჯვებულისა და სახელოვანისა თავისა თქვენისა. მე აქიდგან შუბ-მოუქნეველი ცოცხალი არ წავალ“. საქმე ის არის, რომ თურქისტანიშვილისთვის მეფის ბრძანებას ისეთი მნიშვნელობა ჰქონდა, რომელიც სხვას არავის ესმოდა. სვიმონ მეფეს ორი რჩეული ცხენი ჰყავდა—ფალავანი და შურდანი. როცა ომში გამარჯვების იმედი ჰქონდა, სვიმონი ფალავანზე ჯდებოდა, როცა დამარცხების შიში შეეპარებოდა და გარდასწყვეტდა უკან დახევას, შურდანზედ ჯდებოდა. მისი ამ ნაირი ჩვეულება თურქისტანიშვილის მეტს არავის ჰქონდა შენიშნული და ახლაც ის მიხვდა, რა განზრახვაც ჰქონდა მეფეს. თურქისტანიშვილი ახალგაზდა და მამაცი კაცი იყო. თავის სიტყვების დასამტკიცებლად შეერია დადიანის ჯარში და თავ-გამოდებით დაიწყო ბრძოლა. მაგრამ მან ვერ შესცვალა მეომართა ბედის ტრიალი. სვიმონის ჯარი დამარცხდა და გამარჯვებულთ დარჩათ

მრავალი საუნჯე, დიდი თოფები, ზარბაზნები და ოქონის ხატი, რომლის მატარებელი დეკანოზი გარსევანიშვილი მოკლულ იქმნა³¹). სვიმონი მარტოდ მარტო თავის შურდანიტ წამოვიდა ქართლისკენ. მის ჯარს კი გამოუძღვენ მისი სარდლები, რომელთა შორის ერია საამ თურქისტანიშვილიც.

უკან დაბრუნებულმა სვიმონმა კოლბეურზედ გაიარა. ქართლითგან რომ მოდიოდა იმერეთში, ამ სოფელში ერთმა დედაკაცმა მიუყვანა მეფეს თავისი შვილი და შეეხვეწა, თან წაიყვანე ომშიო. მეფემ დედაკაცს თხოვნა არ შეუსრულა და უთხრა: „დედავ არ უწყვი, რომ კაციტა მთვრალ ვარო?“ ახლა დამარცხებული და მარტოდ დაბრუნებული მეფე კოლბეურს რომ მივიდა, შეხვდა იგივე დედაკაცი, რომელიც ახოს თოხნიდა. დედაკაცი მიხვდა, რა ყოფაშია იყო მეფე და მოახსენა: „მეფეო, კაცისაგან რომ მთვრალი იყავ, ვეჭვობ, ახლა კი გამოგუხიზლებიაო“.

კოლბეურიტგან სვიმონმა ისევ მარტოდ გაიარა ქართლი. კავთისხევს რომ მიაწია, სალამოზედ, დამაშვრალი მეფე დასასვენებლად მივიდა ერთის გლეხ-კაცის—გვარად ქელივიძის სახლში, და ითხოვა, თქვენს ჭერს ქვეშ შემაფარეთო. მასპინძელმა ქალმა, რომლის ქმარიც მეფის ჯარში იყო წასული იმერეთს,

³¹) Дворян. грам., стр. 13—14.

კეთილად მიიღო უცნობი სტუმარი და სერის მზადებას შეუდგა. სუფრა რომ გაუშალა, ქალმა ჰკითხა: „მეფე რას იქს, როგორ მშვიდობით გადარჩა ომსაო“. სვიმონმა მიუგო: „არა ვიცი-რა მეფისაო“, მერე ქალმა ანიშნა თავისი ქმარი და იმისი ამბავი-ჰკითხა. მეფემ კიდევ უბასუხა: „არა ვიცი-რა, თუ რა შეგეძახვა მეფის ლაშქარსაო“. მაშინ ქალმა წუხილი დაიწყო ამ სიტყვებით: „ნეტა ღმერთმა მიხედოს მეფეს წყალობით და გვეღირსოს სვიმონის ცოცხლებით გამოსვლა და სხვანი ყველანი შის ჭირის სანაცვლონი იყვენო“. მეფემ მაინც არ შეატყობინა მასპინძელს თავისი ვინაობა და მეორე დღეს წავიდა ტფილისისკენ. უცნობის სტუმრის ვინაობა ქალმამარტო მაშინ შეიტყო, როცა სვიმონმა მისი ქმარი გაააზნაურა და ყმა, მამული და სახელო მისცა.

ლორის ციხეში მყოფმა ოსმალებმა რომ შეიტყეს სვიმონ მეფის იმერეთში დამარცხება, გამოვიდნ ციხითგან და დაიწყეს რბევა ქართლისა. ტფილისში რომ სვიმონი მივიდა, ისინი ტაშირზე იდგენ დაბანაკებულნი. მეფემ შეკრიბა ლაშქარი, დაესხა ლორის ციხეს, ოსმალები გაწყვიტა და ციხეც დაიპყრო.

ლორითგან დაბრუნებულმა სვიმონ მეფემ გამართა მოლაპარაკება როსტომ მეფესთან. მათ შეკრეს ზავი, რომლის ძალითაც როსტომმა გამოუშვა ქართლის იმერეთში დარჩენილი სვიმონის მეციხოვნეები, ხოლო სვიმონმა დააბრუნა იმერეთს მისგან წამოყვანილი მძევლები.

ახლა ოსმალებს ქართლში ერთი გორის ციხე-
ლა ეჭირათ. სვიმონისთვის იმის აღება-ლა იყო საჭი-
რო, რომ ქართლი გაეწმინდა ოსმალთაგან. 1592 წ.
მეფე ჯარით მიაღვა გორს, მაგრამ მტრის ზარბაზნე-
ბის გამო ვერ შესძლო მისი აღება. უკეთესის შემ-
თხვევის დასაცდელად მეფე დაღვა გორის-ჯვრის გო-
რაზედ. ერთხელ ღვინითა და თრიაქით გამხიარუ-
ლებულმა და დამთვრალმა მეფემ გადახედა გორის
ბოსტნებს და უთხრა თავის ჯარს: „განა თქვენთვის
სირცხვილი არ არის, რომ ვხედავ თვალით მწვა-
ნილს, მინდა მისი ჭამა, მაგრამ მომტანი არავინ არი-
სო“. ამის მსმენელი სვიმონის ჯარი მაშინვე გავიდა
მტკვარს და დაგლიჯა მწვანილი. მაგრამ ძვირად და-
უჯდა მეფის ქეიფის შესრულება. ოსმალებმა ციხი-
თგან თოფ-ზარბაზანი დაუშინეს და მრავალნი დახო-
ცეს. მეფეს მიართვეს მწვანილი და თან არ დაერი-
დენ დაეყვედრებინათ, რომ მწარე ხახვისათვის ოს-
მალებს ამოაწყვეტინე იმდენი ვაჟკაცი: თავადნი,
აზნაურნი, თუ გლეხნიო. გამოთხიზლებულმა მეფემ
ინანა, მაგრამ გვიან-ლა იყო. მაშინვე აჰყარა ჯარი
და უკანვე წავიდა ტფილისს.

VII

1598 წ. სვიმონ მეფემ გადაწყვიტა გორის ცი-
ხის აღება და გარს შემოადგა ჯარით. ოსმალები და-

ლიან გამაგრებულები იყვენ და არ ჰნებდებოდენ. მხოლოდ ცხრა თვის შემდეგ აიღო სვიმონმა ციხე და ამოწყვიტა შიგ მყოფი ოსმალეთის მეციხოვნეები. იოანე ძარელი მოგვითხრობს, რომ სვიმონ მეფემ ციხის კედლები დაანგრევინა, ქვები ოსმალებს ზურგით მტკვრის პირას ჩაატანინა და წყალში გადააყრევინაო; ამას შემდეგ ოსმალები დაახოცინა და მათი ცოლ-შვილი ქართველებს დაურიგაო³²⁾ (1599 წ.წ.).

მოჰამედ ხონთქარმა ამ ამბის შეტყობაზედ უბრძანა ამირ-სპასალარს ვეზირს ჯათარ-ფაშას, რომელიც ჯარით თავრიზში იდგა, რომ გაელაშქრა ქართლს სვიმონ მეფის წინამდეგ. ჯათარ-ფაშამ ბრძანება გასცა, რომ გზები ეკეთებინათ და შეემზადებინათ სურსათი და ცხენების საკვები. შეყარა 20,000 კაცი ოსმალი და სომეხი, აღჭურვილი წერაქვებით, ბარებით, ნიჩბებით, ცულებით, ხერხებით და სხვა იარაღით, რომელიც საჭიროა გზების საკეთებლად და შენობათა დასაქცევად. ამ ნაირის თადარიგით წამოვიდა ქართლს ჯათარ-ფაშა, რადგან შიში ჰქონდა სვიმონ მეფისა, რომლის სიმამაცე და მოხერხებულობა მრავალჯერ ჰქონდა გამოცდილი და რომლისაგანაც ხშირად უკუქცეულიყო სირცხვილეული³³⁾.

სვიმონ მეფემ თავის მხრით ოსმალების დასახედრად შეჰყარა ჯარი და დაბანაკდა საღირაშენს.

³²⁾ Jean de Dzara (Hist. de la Géorgie, t. II. l. I. p. 455).

³³⁾ იქვე, 455—456.

ოსმალები დადგენ ნახიდურში. ს მი დღე უცდიდენ მოწინაამდგენი ერთი მეორეს საომრად აშლას³⁴). ბოლოს სვიმონმა გადაწყვიტა ომის დაწყება. ოსმალების ბანაკის დასათვალიერებლად სვიმონმა წაიყვანა ათი ცხენოსანი ერთის მექანარით და მივიდა ნახიდურის თავს. აქ, მტრის ბანაკს რომ გადახედა, მოინდომა საკუთარის თვალით ენახა, რა ნაირად იყვენ ოსმალები მომზადებულნი მტრის დასახვედრად. ამ აზრით უბრძანა მექანარეს ბუკი დაეყვირებინა. ბუკის ყვირილზედ ოსმალებს ეგონათ ქართველები დაგვესხნენო. შეშინებულებმა აღჭურვა და ამხედრება იწყეს. სვიმონ მეფემ მაშინვე გამოსწია თავის ბანაკისკენ. გზაში შეხვდენ ოსმალნი, რომელთაც ერთის დატყვევებულის ქართველის შემწეობით შეიტყეს მისი ვინაობა. იმათ შიშით ვერ გაბედეს მასთან შებმა ო შეატყობინეს ჯაფარ-თაშას, რომელმაც მეფეს მდევარი გამოუყენა³⁵). სვიმონს აღვილად შეეძლო გაჰქცეოდა ოსმალებს, რომ ერთი უბედური შემთხვევა არ დამართოდა. თარცხისის ბოლოს ცხენი ლიაში ჩაუვარდა. სვიმონი ფეხზედ დადგა და სცდილობდა ცხენის გამოყვანას. ამ დროს ოსმალები გარს შემოეხვივნენ. მეფემ მისეულის ოსმალების მოსაგერებლად იარაღს მოჰკიდა ხელი, მაგრამ რას გააწყობდა, ტყვედ დარჩირეს. ბანაკში რომ მიიყვანეს, ჯაფარ-თაშა სვიმონს

³⁴) იქვე გვ. 456.

³⁵) იქვე.

წინ მიეგება და თავი დაუკრა, ხოლო მის დატყვევების ამბავი მაშინვე ხონთქარს მისწერა,

ქართველებმა რომ სვიმონ მეფის დატყვევება შეიტყეს, ძალიან შეწუხდნენ. იქვე მყოფმა მეფის ძემ გიორგიმ მიიღო ჯარის უფროსობა და გამოედევნა ოსმალებს, რომლებიც ლორისკენ წავიდნენ. იმათ მოასწრეს ციხის აღება და შიგ შესვლა. ჯაფარ-ფაშამ ლორის ციხეში დასტოვა მეციხოვნეები და თითონ წავიდა თავრიზს (1600 წ.).

რამდენად სასიხარულო იყო ხონთქრისთვის სვიმონის დატყვევება, იქითგან სჩანს. რომ ამ შემთხვევის გამო მან გასცა ბრძანება მის სახელმწიფოს ყველა ქალაქებში ქუჩები მოერთოთ და სამის დღის განმავლობაში ეუქმათ და ემხიარულათ. ხოლო ჯაფარ-ფაშას მიუწერა ბრძანება, რომ სვიმონი სტამბოლს გაესტუმრებინა. ამ წლის ზამთარი და გაზაფხული სვიმონ მეფემ თავრიზში გაატარა. მხოლოდ ზაფხულში გაისტუმრეს სტამბოლს, მაგრამ ოსმალებმა გზაში რამდენსამე ხანს გააჩერეს სვიმონი აზრუმში იმ შიშით, რომ არ ჩავარდნოდა ხელში მთავრობის წინააღმდეგ გამდგარს მოხელეს „იაზიჩს“, რომელსაც არზრუმის ახლო-მახლო მაზრები ეჭირა და გაეცა ბრძანება თავის მომხრეებში, სვიმონი როგორმე გაათავისუფლეთ ზე ჩემთან მოიყვანეთ³⁵). სვიმონი რომ

³⁵) იქვე.

სტამბოლს მიიყვანეს, ხონთქარმა უბრძანა, რომ თუ დამემორჩილები და ხარჯის ძლევას ამითქვამ, ქართლში გაგისტუმრებო. სვიმონმა დამორჩილებისა და ხარჯის ძლევის უარი განუცხა. ამის შემდეგ შვიდკოშკიანს ციხეში დააპატიმრეს³⁷⁾. ქართლში კი გამეფდა სვიმონის ძე გიორგი X (1600 წ.).

ამ ნაირად სვიმონის მეფობამ გაიარა დაუცხრომელს ბრძოლაში დამოუკიდებლობისათვის. მაგრამ, საუბედუროდ, მის თავ-განწირულს ბრძოლას არ ჰქონდა შესაფერი ნაყოფი და ქართლი ისეთივე დამოკიდებული დარჩა სვიმონის შემდეგ, როგორც მის წინად იყო. მართლაც-და შეუძლებელი იყო სვიმონისთვის თავის სამეფოს დამოუკიდებლობის დაცვა იმ დროს, როდესაც მისი სამეფო შეადგენდა მხოლოდ ერთს მცირე კუთხეს საქართველოსას, რომელიც განაწილებული იყო სამს სამეფოდ და ხუთს სამთავროდ. თითოეულის საქართველოს სამეფოსა ან სამთავროსათვის შეუძლებელი იყო ისეთის მძლავრის მტრის მოგერება, როგორნიც იყვნენ სპარსეთი და ოსმალეთი. მეფეს, რომელიც მოინდომებდა თავის სამეფოს დამოუკიდებლობის მოპოებას, პირველად უნდა იმაზედ ეფიქრნა, რომ სხვა ქართველი მეფეთავერები მიემხრო და მათის დახმარებით მთელის სა-

³⁷⁾ H. d. Géor., I. II, l. I, გვ. 462.

ქართველოს დამოუკიდებლობა მოეპოვებინა. საუბედუროდ, სვიმონ მეფეს არ შეეძლო ეთავა ამისთანა დიდი საქმე. სვიმონი იყო მხოლოდ მამაცი და გამბედავი მეომარი. წინასწარ-მოფიქრებით, აწონ დაწონით და მოთმინებით მან არ იცოდა მოქმედება. სიძულილი მტრისა აღელვებდა და იზიდავდა პირდაპირ შურის საძიებლად. დაურიდებლად იცოდა მტერთან შეხმა. გახდებოდა რასმე—კარგი იყო, არადა, უკან ბრუნდებოდა იმ განზრახვით, რომ კვლავ გადაეხადა სამაგიერო. სვიმონი არ ზოგავდა არც თავის თავს, არც თავის ყმებს. ამაში მას ხელს უწყობდა ის ურიგო ჩვეულება—თრიაქის სმა, რომელსაც სპარსეთში მიეჩვია. თავხედურის გამბედაობისთვის სპარსები გიჟს სვიმონს ეძახდნენ.

ამისთანა თვისების გამო სვიმონს ვერ შეეძლო მიემხრო და შეეკავშირებინა ერთის აზრით ყველა საქართველოს მაშინდელი მეფეები და მთავრები. კახეთის მეფე ალექსანდრე, პირიქით, გადამტერებული იყო სვიმონზე და ყოველს ღონისძიებას ხმარობდა, ევნო მისთვის თავ-დასხმით თუ ყაენთან დაბეზღებით. მტრების მოსაგერებლად ალექსანდრე სულ სხვა ნაირს პოლიტიკას ადგა, მორჩილებას უცხადებდა სპარსელებსაც და ოსმალებსაც, რომ აეცილებინა მათი შესევა კახეთში. ამას გარდა, ალექსანდრეს საიდუმლოდ ჰქონდა მოლაპარაკება რუსეთის ხელმწი-

ფესთან მფარველობის შესახებ და თავ-და-პირველად დიდი იმედიც ჰქონდა შემწეობისა.

იმერ-საქართველოს სამეფო და სამთავროები სულ სხვა სურათს წარმოადგენდენ. მეფე და მთავრები დაუცხრომელს კიშობასა და დავიდარაბაში იყვენ. წვრილმანის ანგარიშებისათვის დავიწყებული ჰქონდათ უდიდესი საგანი—დამოუკიდებლობის დაცვა ოსმალთაგან, რომლებიც თავის საბრძანებლად სახავდენ მთელს იმიერ-საქართველოს. ქართლის მესამე მოსაზღვრე ქართველების სამთავრო—სამცხე—ხომ უფრო უარსესს მღვდომარეობაში იყო. ოსმალეები, სიახლოვისა გამო, აქ უფრო ფეხ-მოკიდებულნი იყვენ ზე მათ ისე ჰყავდათ გადაბირებული თავად-აზნაურობის ერთი ნაწილი, რომ თვით სამცხის დიდებულები იწვევდენ ოსმალთ თავიანთ ათაბაგების წინამდევ.

სვიმონი თავის პირველს ტყვეობამდე შეურიგებელი მტერი იყო სპარსელებისა, ვიდრე ისინი და მათგან გამეფებული მისი ძმა დავითი მტრობდენ მას. ზოლო როცა სპარსეთითგან დაბრუნდა და ქართლი ოსმალეებმა დაიჭირეს, შეიქნა დაუცხრომელი მტერი ოსმალეებისა და ერთგული მომხრე სპარსელებისა. სვიმონი სპარსეთის შაჰს ერთგულობის ნიშნად უგზავნიდა ყოველს წელს შვიდ-შვიდს ტყვეს, რომელთ სასყიდლად შემოიღო ახალი გადასახადი კომლზე თითო მარჩილი. სვიმონი სპარსეთის ერთგული დარჩა

1688 წლის შემდეგაც კი, როდესაც სპარსელებს და ოსმალებს შუა დადებული ზავის ძალით მთელი საქართველო ოსმალეთა დაიჩემა.

ამ ზავის შემდეგ მშვენიერი შემთხვევა ჰქონდათ ქართველს მეფეებს და მთავრებს, შეერთებულაყვენ და გამკლავებოდნ ოსმალეთს სრულის დამოკიდებულობის შესაძენად. სპარსეთი ამ შემთხვევაში, თუ ხელს არ მიუწყობდა, ხომ არ დაუშლიდა თავის მოქიშვე ოსმალების უღლითგან გათავისუფლებას. მაგრამ ვერ გამოიყენეს ქართველმა მეფე-მთავრებმა ეს კარგი დრო და შემთხვევა. სვიმონმა, პირ-იქით, ერთობისა და სიყვარულის ჩამოგდების მაგიერ, მაშინ მოინდომა იმერეთის მეჟე ლევანისთვის გადაეხადა სამაგიერო იმისი, რაც ახსოვდა იმის მამის გიორგი მეფისაგან, რომელმაც ოსმალების თხოვნით გამოილაშქრა ქართლზედ. სვიმონმა გაილაშქრა იმერეთს და კიდევ დაიპყრო ეს ქვეყანა. უარესის დროს არჩევა აღარ შეიძლებოდა სვიმონ მეფისაგან იმერეთის დაპყრობისათვის. ამ დაპყრობას იმას არ უყაბულებდნ მაშინ არც ოსმალები, რომელთაც მის სამეფოშივე ეჭირათ ყველა გამოჩენილი ციხეები, არც დანარჩენი ქართველი მეფე-მთავრები, რომელთაც უნდა შეშურებოდათ სვიმონის გაძლიერება. ამიტომაც სვიმონის გალაშქრებამ ამაოდ ჩაიარა და იმერეთში ისევ მალე გამეფდა უწინდელი მეფე.

ქართველო ისევ დანაწილებულ-დაკნინებული დარჩა
და სვიმონიც ბოლოს შეიქნა სხვერპლი თავის მო-
უსაზრებლობისა ღ მეტის-მეტად გაუფრთხილებელის,
თავხედურის გამბედაობისა.

947.922

5 279

წერა-კითხვის გამავრცელებელის საზოგადოების წიგნის მალაზიაში იყიდება დ. კარიჭაშვილის შემდეგი წიგნები:

თამარ მეფე	15 კ.
სვიმონ მეფე	10 "
რუსტომ მეფე	10 >
